

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ

Збірник наукових праць

Випуск 19

Засновано у 2015 році

Рівне – 2024

УДК 37 : 005.591.61 -66
ББК 74.200

Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. Вип. 19.Том.2. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.:О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 264 с.

До збірника увійшли наукові праці з теорії і методики освіти та виховання. У наукових розвідках представлено різновекторність сучасних підходів до змісту, форм і технологій освітнього процесу, починаючи від дошкілля і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступник головного редактора: **Павелків Катерина Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету.

Члени редколегії:

Androszczuk Irena (Андрощук І. М.), доктор габлітований, професор, професор кафедри Педагогіки праці та андрагогіки Академії педагогіки спеціальної імені Марії Гжегожевської у Варшаві (Республіка Польща);

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри міжкультурної комунікації, теорії, історії та методики викладання зарубіжної літератури Рівненського державного гуманітарного університету;

Вихруш А. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Дичківська І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету;

Грицай Н. Б., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри природничих наук з методиками навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Кобилянський О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки Вінницького національного технічного університету;

Ковальчук О. С., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник Національного університету харчових технологій;

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Мельничук І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського державного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Інноватика у вихованні. Випуск 19. Том 2. 2024.

Пелех Ю. В., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Pobirchenko Natalia (Побірченко Н. С.), доктор габлітований, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща);

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Савчук Б. П., доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка;

Sieradzka-Baziur Bożena (Сєрадзька-Базюр Б.), доктор габлітований, професор, проректор з наукової роботи і освітніх програм, Академія «Ігнатіанум» у м. Кракові (Республіка Польща);

Сойчук Р. Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

SirojC Zdzislaw (Сіройц Здзіслав), доктор габлітований соціальних наук в галузі педагогіки, професор, професор кафедри педагогіки Інституту педагогіки і психології Вищої школи менеджменту у Варшаві (Республіка Польща);

Баліка Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Бричок С. Б., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Skubisz Jolanta (Скубіш Йоланта), кандидат соціальних наук в галузі педагогіки, ад'юнкт відділу педагогіки і психології Академії гуманітарно-економічної в м. Лодзь, член групи соціальної педагогіки в Комітеті педагогічних наук Польської академії наук у Варшаві (Республіка Польща);

Останчук Н. О., кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко С. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шадюк О. І., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» включений до Переліку наукових фахових видань України у категорію «Б» у галузі педагогічних наук (спеціальності – 011, 014, 015).

Фаховий збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» індексується міжнародною наукометричною базою даних Index Copernicus International: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=48435>

Упорядники: проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С., доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.
Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 5 від 14 травня 2024 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ЗМІСТ

Біда О., Чичук А., Кучай Т. Професійно-педагогічна підготовка учителів у педагогічних училищах у період повоєнної відбудови освіти (40-90-ті роки ХХ століття).....	6
Місечко О. Розвиток читацької грамотності студентів немовних спеціальностей на матеріалі професійно-орієнтованих іншомовних текстів...	15
Пантюк Т., Ревть А. Дитиноцентризм виховання у творчості письменників Закарпаття (20–30-х рр. ХХ ст.).....	28
Пустовіт Г., Баліка Л., Петренко І. Теоретичні конструкти професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педагогічному коледжі як заклади фахової передвищої освіти.....	37
Rudenko N., Rudenko W. Specyfika tożsamości etnicznej przyszłych pedagogów i logopedów.....	49
Сейко Н. Духовна освіта на Волині у ХІХ – на початку ХХ століття у контексті теорії етноконфесійної дифузії.....	60
Федяєва В., Шалівська Ю. Народно-педагогічна складова формування художньо-емоційного світу дитини за спадщиною В. Сухомлинського.....	76
Бондар І. Проблемно-пошукова діяльність на уроках історії як засіб формування креативності учнів.....	87
Ветрова І., Потапчук С. Можливості та проблеми реалізації автономії здобувача освіти в онлайн-навчанні.....	96
Вінтоняк О. Досвід діяльності педагогічних коледжів США крізь призму розвитку закладів фахової передвищої освіти в Україні.....	106
Grytsyk N., Cherevko I. Navigating English language teaching through lexical approach: holistic perspective.....	119
Левчук І. Духовно-просвітницька, соціально-меценатська діяльність провідних діячів православних братств Волині (другої половини ХІХ – початку ХХ століття) у становленні та збереженні духовно-моральних традицій виховання.....	130
Нестерук С., Синевич Б. Наративний аналіз як інтерпретація розповіді: методичний коментар.....	143
Поліщук І., Бричок С. Аналіз особливостей наукової школи Т. Д. Дем'янюк.....	153
Стельмашук Ж. Емоційно-етична компетентність вчителя початкової школи як психолого-педагогічна проблема.....	163
Триндюк В., Мартинюк А., Лобанова С. Мотивація здобувачів до вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти.....	171
Шадюк О. Подолання тривожності у дітей раннього віку під час повітряної тривоги.....	183
Шурин О., Симонович Н. Особливості дизайн-освіти у системі технологічної освітньої галузі.....	192
Ясногурська Л., Мічуда Н., Масло І. Рефлексивна діяльність та її організація при вивченні іноземної мови.....	200
Доробки молодих науковців	
Даньшин М. Феномен «лідерства» в психолого-педагогічній науці: теоретичний аналіз.....	207
Демчук В. Етапи та педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту підлітків у процесі творчої діяльності.....	216

Інноватика у вихованні. Випуск 19. Том 2. 2024.

Піддубник В. Вплив технологічного прогресу та штучних нейронних мереж на процес професійного розвитку композитора.....	226
Попова К. Теоретичні засади реалізації полікультурного підходу в процесі вивчення історії здобувачами загальної середньої освіти.....	233
Шульгач М. Педагогічна діяльність Світлани Максимюк в контексті розвитку кафедри педагогіки Рівненського державного гуманітарного університету.....	242
Рецензії	
Петренко О. Кафедра закладу вищої освіти крізь призму розвитку соціокультурного простору регіону [рец. на кн.: Виткалов С. В. Вища гуманітарна освіта в просторі регіональних культурних практик: історико-прикладний вимір: монографія. Publishing House of RSEC, Poznań, Poland – Рівне : ФОП «Брегін А.Р.», 2024. 867 с., іл.].....	250

Федяєва Валентина

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри педагогіки, психології й
освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова
Херсонського державного університету,
м. Херсон, Україна

ORCID: 0009-0009-5420-7238

e-mail: valentina.fediaeva@gmail.com

Шалівська Юлія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0001-5435-569X

e-mail: yuliia.shalivska@rshu.edu.ua

**НАРОДНО-ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ
ХУДОЖНЬО-ЕМОЦІЙНОГО СВІТУ ДИТИНИ ЗА СПАДЩИНОЮ
В. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Анотація. У статті схарактеризовано народно-педагогічну складову формування художньо-емоційного світу дитини за спадщиною В. Сухомлинського. На основі вивчення й узагальнення праць Василя Сухомлинського виокремлено теоретичні й практичні засади формування емоційно-художнього світу дитини засобами народної педагогіки. Здійснено цілісний і системний аналіз змістового наповнення понять «емоції», «формування емоційного світу дитини», «народна педагогіка».

У статті розкрито особливості використання засобів народної педагогіки у педагогіці В. Сухомлинського, систематизовано погляди вченого на формування емоційно-художнього світу засобами народної педагогіки. Проаналізовано форми роботи Павліської середньої школи з учителями, батьками щодо формування художньо-емоційного світу дитини (методичні об'єднання, психологічний семінар, батьківський університет, свята, екскурсії в природу, Кімната казок, ігри, рідна мова та ін.).

На підставі аналізу праць В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям», «Слово і мислення», «Джерело невмирущої криниці» та ін. узагальнено досвід педагога з формування емоційного світу дитини у процесі залучення дітей до різних видів навчальної та виховної роботи, зокрема й засобами народної педагогіки, виокремлено й схарактеризовано умови формування емоційно-художнього світу дитини в Павліській середній школі. На конкретних

прикладів з досвіду організації освітнього процесу схарактеризовано особливості формування емоційного світу дитини в Павлівській середній школі часів В. Сухомлинського. Доведено важливість і перспективність використання досвіду Василя Сухомлинського в сучасній українській школі, сім'ї та позашкільних закладах освіти.

Ключові слова: Василь Сухомлинський, спадщина В. Сухомлинського, емоції, художньо-емоційний світ дитини, народна педагогіка.

Постановка проблеми. Подальше вдосконалення системи освіти України висуває перед педагогічною наукою й практикою складні відповідальні завдання, пов'язані з науковим обґрунтуванням цілей, завдань, змісту, методів, форм і засобів освітньої діяльності. Розв'язання цих завдань можливе лише на основі розширення та поглиблення науково-педагогічних досліджень, залучення до дослідницького поля нових питань і проблем, зумовлених реальними потребами суспільного розвитку на засадах інноватики й історизму, звернення до історичного досвіду творців української педагогічної теорії та практики.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Такі сучасні нормативно-правові акти в галузі освіти, як закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепція «Нова українська школа» (2016) акцентують увагу на важливості побудови такого освітнього процесу, який сприяв би всебічному розвитку людини як особистості та як найвищої цінності суспільства; формуванню творчої, активної, самостійної особистості; спрямовував би роботу на розвиток фізичних, розумових здібностей і задатків дитини; забезпечував би високий рівень вихованості та соціалізації учнів. Важливе місце у цьому процесі посідає психологічний супровід організації освітнього процесу в різних інститутах соціалізації, зокрема формування позитивного емоційного стану дитини, її психологічна підтримка особливо в умовах сьогодення.

Значний внесок у методологію й методику вивчення й реалізацію цього завдання зробив В. О. Сухомлинський, котрий вважав, що емоційний стан дитини є надзвичайно важливий у її зростанні як Громадянина і багато в чому залежить від конкретних форм, методів, засобів роботи батьків, вчителів, вихователів, соціуму в цілому.

Саме таким питанням вчений приділяв постійну увагу. Він був глибоко переконаний у тому, що формуванню позитивного емоційного стану дитини сприяє поєднання всіх видів і форм роботи в школі та сім'ї. Крок за кроком Василь Сухомлинський обґрунтовував мету, завдання, зміст розумового, фізичного, трудового, морального, громадянського, естетичного виховання дітей з урахуванням досягнень психологічної науки. Педагог довів, що основа цієї роботи криється у глибокому розумінні психологічних особливостей учнів на різних етапах їх розвитку. При цьому виходив з того, що вчителів, батькам, вихователям необхідно не тільки знати основи дитячої психології, а й активно брати до уваги ці знання у педагогічному процесі, наголошував на важливості

формування позитивного емоційного стану дитини, використовувати при цьому різні форми й методи роботи. До таких відносив ті, що ґрунтуються на засадах народної педагогіки та пробуджують у дітей широкий спектр емоцій. Вчені-сухомлиністи, розглядаючи спадщину В. Сухомлинського, акцентують увагу на використанні ним широкої палітри форм роботи з народної педагогіки, які вирізнялися особливим гуманізмом, дитиноцентризмом, любов'ю та особливим ставленням до дітей директора Павлиської школи. Це праці А. Богущ, О. Савченко, І. Беха, О. Петренко, О. Чабан, О. Сухомлинської, В. Кузя, М. Стельмаховича та ін. (Сухомлинська та Савченко, 2012).

Водночас аналіз праць зазначених вчених з проблеми нашої розвідки засвідчив, що сама технологія використання спадщини вченого у формуванні художньо-емоційного світу дитини з використання форм, методів, засобів народної педагогіки з урахуванням впливів сьогодення повністю не розкрита. Це і визначило тему наукової розвідки «Народно-педагогічна складова формування художньо-емоційного світу дитини за спадщиною В. Сухомлинського».

Аналіз сучасного стану теорії й практики формування емоційного стану дитини свідчить про недостатнє дослідження важливої в сучасній педагогіці теми й необхідність її подальшої розробки та реалізації в умовах сьогодення з урахуванням теоретичних основ і практичних здобутків, обґрунтованих й реалізованих Василем Сухомлинським.

Мета статті полягає у розв'язанні завдань, пов'язаних передусім з виокремленням тих форм роботи, які пропонував Василь Сухомлинський і які є етно-педагогічними засадами українського шкільництва (слово, мова, родинно-побутова культура; народна іграшка, народна пісня, український фольклор, казки і легенди, народні ігри, народні прикмети та ін.) та впливають на емоційний стан (світ) дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. До питань емоційного світу дитини вчений-педагог звертався мало не у кожній своїй праці, наповнив зміст цього поняття широкою палітрою визначень й уточнень. Так, у праці «Серце віддаю дітям» педагог увів такий термін, як «емоційна чуйність». Вчений обґрунтував, що через неї діти відображають своє ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самих себе та до результатів своєї діяльності. Особливу увагу в своїх працях приділяє слову, мові. Адже завдяки мові дитина виражає індивідуальні почуття, переживання тощо. Він наголошував, що «... є така людська якість – тонкість емоційної натури. Вона виражається в тому, що оточуючий світ загострює здатність до переживання. Людина з тонкою емоційною натурою не може забути горе, страждання, нещастя іншої людини, совість заставляє її прийти на допомогу» (Сухомлинський, 1976, с. 144).

Василь Олександрович питанням формування емоційного світу дитини приділяв постійну увагу, розглядав їх у контексті різних видів діяльності школярів, їх спілкуванню з однолітками, батьками, вчителями. Наприклад, акцентував увагу на ролі емоцій співпереживання, які виникають в учнів під

час спілкування з вчителем, дорослими й однолітками. Він писав: «Саме найскладніше у вихованні – це навчити відчувати». Навчання культурі почуттів охоплює глибоке розуміння душевного стану іншої людини, уміння поставити себе на її місце, якщо вона переживає смуток чи тривогу, бажання зрозуміти й прийняти інтереси іншої як свої власні. «Доброта, – писав В. О. Сухомлинський – повинна стати таким же звичайним станом людини, як і мислення» (Сухомлинський, 1976, с.199). Велику увагу приділяв Василь Олександрович і такій групі емоцій, що пов'язанні з усвідомленням кожним учнем досягнення успіхів у різних видах діяльності, у подоланні складнощів, у розв'язанні складних задач і життєвих ситуацій. До них можемо віднести й емоції, які отримує учень від результатів своєї праці, від задоволення за справедливо оцінений її результат. Ці емоції Василь Сухомлинський називав «радістю», або навіть можна сказати «щастям» праці. Він також підкреслював значення таких емоцій, як бажання гарно навчатися, мати почуття власної гідності тощо. Для емоційного статусу учня важливо, за В. О. Сухомлинським, те, щоб перед дитиною ніколи не закривалася дорога до успіху: те що вона не змогла зробити сьогодні, вона зробить у майбутньому, можливо уже сьогодні або завтра. Вивчення спадщини педагога дає підстави стверджувати, що питання емоційного стану дитини розглядалися постійно, систематизувалися за видами діяльності дітей, за різними напрямками, змістом, формами як навчальної, так і виховної роботи.

Відомий український вчений Іван Бех у своїх працях наголошує, що «... у вихованні особистості В. Сухомлинський звертався до її емоційного світу. Емоції були для нього особливим предметом піклування, і серед них на перше місце він ставив переживання радості... Однак це не означає, що особистість має переживати лише радість. Залишаючись життєво значущою, радість гармонізує весь емоційний світ, у якому є сум, печаль, тривога тощо. І ці переживання має звідати дитина» (Бех, 2012). Увага до емоційного стану дитини, його формування у процесі навчальної й виховної роботи стали основою діяльності колективу Павлівської школи, кожного її учителя. Ці питання були відображені в змісті педагогічно-освітньої роботи з батьками, постійно розглядалися на нарадах, засіданнях методичних об'єднань вчителів, розкривалися у змісті «педагогіки батьківства». Необхідно зазначити, що у формуванні емоційно-художнього світу дитини Василь Сухомлинський зосереджував велику увагу психологічним засадам процесу формування емоційного стану дитини. Психологія дитини, її психологічні особливості були предметом уваги педагогів Павлівської школи, враховувалися практично у всіх видах і формах роботи, про що свідчить аналіз роботи методичних об'єднань, психологічного семінару (Сухомлинський, 1977). На заняттях батьківської школи також розглядалися важливі теми з педагогіки і психології (Сухомлинський, 1977, с. 42–43). У матеріалах роботи психологічного семінару різних років міститься великий фактичний матеріал з питань формування позитивного емоційного світу дитини (Сухомлинський, 2008).

У Павлівській школі керувалися тим, що однією з найважливіших умов для виникнення емоцій у дитини є наявність окремого бажання, інтересу, потреби, мотиву. Адже діти сміються, стають тривожними, обурюються, ставляться з любов'ю, відчувають несприйняття та ін., коли хочуть щось отримати або чогось уникнути; коли отримують несподівано багато або мало від того, що очікували або отримали не те, що хотіли за певної ситуації.

Аналіз науково-довідникової літератури з педагогіки та психології засвідчив, що саме тлумачення поняття «емоції» є досить різноплановим: емоції – це психічне відображення у формі безпосереднього, пристрасного переживання, життєвого смислу явищ і ситуацій, обумовлених ставленням їх об'єктивних якостей до потреб суб'єкту; емоції складають основу (базу) для формування почуттів та емоційних переживань людини. Фундаментальними емоціями людини є: інтерес, здивування, горе, депресія і страждання, гнів, презирство, огида, страх, сором і провина та ін. Емоції у науковій літературі характеризуються за такими параметрами: знак емоції, умови виникнення, їхнє біологічне й психологічне значення. А отже, емоції відображають – інтерпретують ціннісне ставлення людини до тих чи інших подій, епізодів, ситуацій, історичних явищ, до інших людей в цілому (Шапар, 2007, с. 124–129).

Емоції трансформуються у процесі еволюції особистості, у процесі спілкування з іншими суб'єктами, а також під впливом сприйняття творів науки, народної творчості, культури, мистецтва на різних етапах розвитку суспільства, під впливом сучасних інформаційних технологій тощо. Отже, система засобів впливу на емоційний світ дитини досить широка. Вивчення ж творчої спадщини Василя Сухомлинського дає підстави стверджувати, що він значно її розширив, доповнивши засобами народної педагогіки та народно-педагогічною традицією в цілому. А чільне місце у його працях посідає народно-педагогічна складова формування художньо-емоційного світу дитини, як-от: слово, родинно-побутова культура, народна іграшка, народні пісні, український фольклор, казки і легенди, народні ігри, народні прикмети тощо. Провідним є слово, рідна мова, казка, книга.

Вчений досить широко, по-особливному розкрив визначення, які характеризують емоційний стан дитини, його формування в процесі освітньої роботи з урахуванням народознавчої виховної традиції. Василь Сухомлинський у своїх працях обґрунтував надзвичайність, важливість, впливовість і значущість формування майбутнього громадянина з урахуванням такої важливої педагогічної категорії, як «дитячі емоції». Він увів у предметне поле педагогіки такі поняття, як: «емоційна культура учня», «морально-етичні почуття», «яскрава емоційна мова», «емоційне забарвлення», «емоційне багатство слів», «емоційне забарвлення слова», «емоційна обмеженість», «емоційне забарвлення образів» (Федорченко, 2008). Такими насиченими термінологічно є праці Василя Сухомлинського, зокрема «Слово і мислення» (Сухомлинський, 2008).

Аналіз змісту праці В. Сухомлинського «Джерело невмирущої криниці» дає змогу переконалися, як розширюється палітра чинників, що характеризують художньо-емоційний стан дитини. За цією працею можна систематизувати дитячі емоції, побачити їх змістове наповнення, їх зовнішній прояв. Так, дитина може бути задумливою, схвильованою, розгніваною (хвилювання, гнів, мислення); здивованою, що проявляється як «радісне переживання, здивування від краси» та як «казково-незбагненне і дивовижне»; дитина може «захоплюватися, милуватися, дивуватись»; дитина може бути «радісно-схвильованою, захопленою, радісно зворушеною, зачарованою»; діти відчують «радісне піднесення»; у дітей бачимо «спалах в очах»; дитина «вслуховується в слова і усміхнулася»; діти отримують «відчуття краси й емоції»; діти отримують «натхнення»; діти «сумують, хвилюються, радіють» тощо (Сухомлинський, 2008 б). Василь Сухомлинський увів такі поняття, як «емоційний стан дитини в умовах живої й неживої природи», «емоційна наснага слова», «емоційна чуйність», «емоційна товстошкірість»; «емоційне багатство рідної мови»; «емоційна пам'ять дитини»; «емоційне багатство»; «емоційна наснага» – від казки, фантазії, поетичного образу; «емоційні відтінки», «емоційні грані» та ін. (Сухомлинський, 2008 с).

Особливе місце у формуванні емоційно-художнього світу дитини Василь Олександрович відводив слову, мові, спілкуванню з дітьми. В умовах сьогодення це є надзвичайно важливим і дієвим з тієї причини, що ці засоби сприяють «емоційній насиченості і естетичній спрямованості» розвитку дітей (Сухомлинська та Савченко, 2012, с.174). Педагог радив учителям, вихователям проводити більше часу з дітьми в умовах живої природи, створювати відповідне освітнє середовище в приміщеннях, де діти з особливим емоційним піднесенням будуть слухати казку, історичну пригоду, активно долучатися до їх творення, аналізу. Саме такою і була Кімната казок у Павлівській школі, де емоційне сприйняття казки доповнювалося засобами, які вводили дітей в світ реальних природніх явищ: надвечір'я, осінні й зимові сутінки, зоряне небо, веселка тощо. Кімната була наповнена казковими героями, казковим будиночком Баби-Яги і хатинкою бабусі й дідуся. У цій кімнаті, затамувавши подих, діти чекали, коли «...раптом у віконцях казкової хатки спалахує вогник, нанебі загораються зірки, піднімається з-за лісу місяць. Кімната осягається слабким світлом, а по кутках стає ще темніше. Я розповідаю дітям казку...» (Сухомлинський, 1976, с. 178–179). Василь Сухомлинський не просто розповідав казки, а й захоплював дітей до творення казки, продовжувати її, придумавши нових героїв; особливу увагу звертав і на такий педагогічний прийом, як самостійна розповідь казки дітьми; також діти фантазували за новим (придуманим) сюжетом казки, що безумовно сприяло формуванню позитивного емоційно-художнього стану дитини.

Ці форми роботи в умовах сьогодення набувають особливого значення і є одним з напрямів роботи з дітьми в укриттях та бомбосховищах, де можна створити такі казкові кімнати, в яких діти, поринувши у казковий світ, хоча б

на деякий час зможуть забути про вибухи, страх і горе, які принесла війна незламному народові України.

Заслугують на увагу й ігрові форми роботи Василя Сухомлинського з дітьми, які також сприяють формуванню художньо-емоційного світу дитини, зокрема з широким спектром використання пісні, танців, народної традиції, фольклору тощо.

Важливе місце в освітньому процесі Павльської школи посідали свята, участь в яких брали діти і дорослі. Це свято «Весни», «Осені», «Зими», «Літа» та ін. Така робота спрямовувалася на реалізацію принципу народності. «Педагог глибоко усвідомлював, що традиції, які живуть у казках, піснях, билинах, звичаях, обрядах, правилах поведінки і передаються з роду в рід, від покоління до покоління, становлять аксіологічну основу національного виховання дітей» (Федяєва, 2010, с. 173–174).

Василь Сухомлинський переконаливо довів, що у формуванні емоційно-художнього світу дитини провідна роль належить вчителю, вихователю, батькам. Педагог виходив з того, що емоційне співпереживання – уподібнення вчителем свого стану стану учнів чи групи учнів. Емоційний стан характеризується єдністю задумів і мети, він посилює внутрішні сили особистості, полегшує неприємні відчуття. Як кажуть у народі, «Розділена радість – подвійна радість, розділене горе – половина горя». Необхідність емоційного співпереживання зумовлена специфікою праці вчителя. Діти розширюють світ почуттів через вчителя, вчитель – через дітей.

Отже, вчитель, вихователь, мама, батько повинні виходити з того, що емоція – особливий вид психічних процесів і станів, що характеризує ставлення дитини до навколишнього світу. Основна функція емоцій полягає у регуляції активності суб'єкта через оцінку значущих зовнішніх і внутрішніх сигналів для його життєдіяльності в цілому. При цьому дорослим необхідно враховувати три складові, що характеризують природу емоцій: суб'єктивні переживання емоції у формі задоволення чи невдоволення, страху, радості та ін.; процеси, що відбуваються в нервовій, дихальній, серцево-судинній та інших системах організму; виразні комплекси емоцій, що піддаються зовнішньому спостереженню. Виражаючи активну сторону потреби, емоції виникають в умовах дефіциту інформації, необхідної для задоволення потреби. Емоції впливають на зміст і динаміку сприйняття, уваги, уяви, пам'яті, мислення.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Теоретичні та практичні напрацювання Василя Сухомлинського з питань формування емоційно-художнього світу дитини надзвичайно актуальні в умовах сьогодення. Світ став досить жорстоким, діти практично залишаються сам на сам з собою, що підтверджується, наприклад, введенням у наукове поле педагогічних досліджень терміну «самотня дитина», у якому переважають негативні емоції: дратівливість, страх, егоїзм, недовіра, замкненість, розчарування, сльози, гнів та ін. Такий стан дітей породжують різні причини. На превеликий жаль, в наше життя увірвалася війна, яка зруйнувала життя мільйонів українських сімей,

лишила тисячі дітей без батьків, сотні дітей вбиті, тисячі травмовані. Термін «щасливе дитинство» змінився на «дитинство в умовах війни». Завдання, яке стоїть перед дорослими – створити всі необхідні умови для щасливого світу Дитинства, наповнити його позитивними емоціями: радістю, щирістю, сміхом, безтурботністю, веселощами, повноцінним життям. І в цьому нам можуть допомогти теоретичні й практичні напрацювання відомого вченого-педагога України Сухомлинського Василя Олександровича, в працях якого ми знаходимо відповіді на проблеми сьогодення, зокрема, щодо реалізації принципів гуманної педагогіки, звернення до обґрунтованої ним медичної педагогіки та педагогіки підтримки, що і може бути в подальшому темою наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Міністерство освіти і науки України. (2014). *Закон України «Про вищу освіту»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 10.03.2024)

Міністерство освіти і науки України. (2017). *Закон України «Про освіту»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 10.03.2024)

Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016). Київ. 40 с.

Сухомлинська, О. та Савченко, О. (2012). *В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія*. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 504 с.

Сухомлинський, В. (1976). *Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5 т.* Київ: Радянська школа, Т.3. 1977. СС. 5–280.

Бех, І. (2012). *Психологія духовності В. О. Сухомлинського: спроба методологічної рефлексії. В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : монографія*. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». С. 150–167.

Сухомлинський, В. (1977). *Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: у 5 т.* Київ: Радянська школа. Т.1, СС.55–206.

Сухомлинський, В. (2008) *Протокол психологічного семінару Павлиської середньої школи, що відбувся 8 вересня 1969 року. Любов до рідного слова: Хрестоматія*. Переяслав-Хмельницький; ПП «СКД». СС. 192–195

Шапар, В. (2007). *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Харків: Прапор. 640 с.

Федорченко, Г. (2008). *Невмируща Криниця Василя Сухомлинського. Любов до рідного слова: Хрестоматія*. Переяслав-Хмельницький; ПП «СКД». СС. 5–19.

Сухомлинський, В. (2008 а). *Слово і мислення. Любов до рідного слова: Хрестоматія*. Переяслав-Хмельницький; ПП «СКД». СС. 20–30.

Сухомлинський, В. (2008 б). Джерело Невмирущої Криниці. *Любов до рідного слова: Хрестоматія*. Переяслав-Хмельницький; ПП «СКД». СС. 31–48.

Сухомлинський, В. (2008 с). Слово рідної мови. *Любов до рідного слова: Хрестоматія*. Переяслав-Хмельницький; ПП «СКД». СС. 62–63.

Федяєва, В. (2010). *Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX-XX століття): монографія*. Херсон: РІПО. 348 с.

REFERENCES

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2014). *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»* [Law of Ukraine «On Higher Education»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia 10.03.2024) [in Ukrainian]

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2017). *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Law of Ukraine «On Education»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 10.03.2024). [in Ukrainian]

Nova ukraïnska shkola: Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School: Conceptual Framework for Secondary School Reform]. (2016). Kyiv. 40 s. [in Ukrainian]

Sukhomlynska, O. ta Savchenko, O. (2012). *V. O. Sukhomlynskyi u rozдумakh suchasnykh ukraïnskykh pedahohiv: monohrafiia* [V.O. Sukhomlynskyi in the Reflections of Modern Ukrainian Teachers: Monograph.]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2012. 504 s. [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (1976). *Sertse viddaiu ditiam* [I Give My Heart to Children]. *Vybrani tvory: u 5 t.* Kyiv: Radianska shkola, T.3. 1977. SS.5–280. [in Ukrainian]

Bekh, I. (2012). *Psykhohohiia dukhovnosti V. O. Sukhomlynskoho: sproba metodolohichnoi refleksiï* [Psychology of Spirituality of V. Sukhomlynsky: an Attempt at Methodological Reflection]. V. O. Sukhomlynskyi u rozдумakh suchasnykh ukraïnskykh pedahohiv: monohrafiia. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka». SS. 150–167. [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (1977). Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoï osobystosti [Problems of Educating a Fully Developed Personality]. *Vybrani tvory: u 5 t.* Kyiv: Radianska shkola. T.1. SS. 55–206. [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (2008) *Protokol psykhohohichnoho seminaru Pavlyskoi serednoi shkoly, shcho vidbuvsia 8 veresnia 1969 roku* [Minutes of the Psychological Seminar of Pavlychi Secondary School Held on September 8, 1969]. *Liubov do ridnoho slova: Khrestomatiiia*. Pereiaslav-Khmelnyskyi; PP «SKD». SS. 192–195. [in Ukrainian]

Shapar, V. (2007). *Suchasnyi tlumachnyi psykhohohichnyi slovnyk* [Modern Explanatory Psychological Dictionary]. Kharkiv: Prapor. 640 s. [in Ukrainian]

Fedorchenko, H. (2008). *Nevmyrushcha Krynytsia Vasylia Sukhomlynskoho* [Vasyl Sukhomlynskyi's Immortal Well]. *Liubov do ridnoho slova: Khrestomatiiia*. Pereiaslav-Khmelnyskyi; PP «SKD». SS. 5–19. [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (2008 a). *Slovo i myslennia* [The Word and Thinking]. *Liubov do ridnoho slova: khrestomatiia*. Pereiaslav-Khmelnyskyi; PP «SKD». SS. 20–30. [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (2008 b). *Dzherelo Nevmyrushchoi Krynytsi* [Vasyl Sukhomlynskyi's Immortal Well]. *Liubov do ridnoho slova: Khrestomatiia*. Pereiaslav-Khmelnyskyi; PP «SKD». SS. 31–48. [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (2008 s). *Slovo ridnoi movy* [A Word of the Mother Tongue]. *Liubov do ridnoho slova: Khrestomatiia*. Pereiaslav-Khmelnyskyi; PP «SKD». SS. 62–63. [in Ukrainian]

Fediaieva, V. (2010). *Simeine vykhovannia v istorychnii retrospektyvi (druha polovyna XIX-XX stolittia): monohrafiia* [Family Education in Historical Retrospect (the Second Half of the 19th and 20th Centuries): monograph]. Kherson: RIPO. 348 s. [in Ukrainian]

THE FOLK-PEDAGOGICAL COMPONENT FOR THE FORMATION OF THE CHILD'S ARTISTIC AND EMOTIONAL WORLD ACCORDING TO V. SUKHOMLYNSKYI'S HERITAGE

Valentyna Fediaieva

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Professor at the Prof. E. Petukhov Department of Pedagogy,
Psychology and Educational Management,
Kherson State University
Kherson, Ukraine
ORCID: 0009-0009-5420-7238
e-mail: valentina.fediaieva@gmail.com

Yuliya Shalivska

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5435-569X
e-mail: yuliia.shalivska@rshu.edu.ua

Abstract. The article characterizes the folk-pedagogical component of the formation of the artistic and emotional world of the child according to V. Sukhomlynskyi's heritage. Based on the study and generalization of Vasyl Sukhomlynskyi's works, the theoretical and practical foundations of the formation of the emotional and artistic world of the child by means of folk pedagogy were highlighted. A holistic and systematic analysis of the content of the concepts of emotions, formation of the child's emotional world, folk pedagogy were carried out.

The article reveals the peculiarities of using the means of folk pedagogy in the pedagogy of V. Sukhomlynskyi, systematizes the views of the scientist on the

formation of the emotional and artistic world by means of folk pedagogy. The author analyzes the forms of work of Pavlysh Secondary School with teachers and parents on the formation of the child's artistic and emotional world (methodological associations, psychological seminar, parental university, holidays, excursions to nature, Fairy Tale room, games, mother tongue, etc.)

Based on the analysis of V. Sukhomlynskyi's works "I Give My Heart to Children", "Word and Thinking", "The Source of the Immortal Well", etc., the author summarizes the experience of a teacher in forming the emotional world of a child in the process of involving children in various types of educational and upbringing work, including through folk pedagogy, and identifies and characterizes the conditions for the formation of the emotional and artistic world of a child in Pavlysh secondary school.

Using specific examples from the experience of organizing the educational process, the peculiarities of the formation of the child's emotional world in Pavlysh secondary school of V. Sukhomlynskyi's time were characterized. The importance and prospects of using Vasyl Sukhomlynskyi's experience in modern Ukrainian schools, families, and out-of-school educational institutions were proved.

Keywords: Vasyl Sukhomlynskyi, Vasyl Sukhomlynskyi's heritage, emotions, artistic and emotional world of the child, folk pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2024 р.

Наукове видання

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ
Збірник наукових праць

Випуск 19
Том 2.

Упорядники:
проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С.,
доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.

Підписано до друку 14.05.2024 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 16,7. Замовлення №235/2. Наклад 300

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ВРМ-ПОЛІГРАФ
вул. Київська, 36, м. Рівне, 33027;
тел.: 0800 - 33 - 51 - 57

I – 66   **Інноватика у вихованні:** зб. наук. пр. Вип. 19. Том 2. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.:О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 264 с.

УДК 37: 005.591.6
ББК 74.200

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024